

birden zenginleşen sonradan görme bir ülke olduğunu ifade eder. Ona göre Amerika artık dünya devriminin ilham kaynağı ve öncüsü değil evrensel karşı-devrim hareketinin lideridir ve kendi çıkarlarının savunuculuğunu yapmaktadır. Amerika eskiden Roma'nın temsil ettiği şeyi temsil etmekte, bolluğun cezasını çekmekte ve giderek dünyanın geri kalan kısmından kopmaktadır.

Toynbee'nin diğer başlıca eserleri şunlardır: *Turkey* (Kenneth P. Kirkwood ile, Londra, Benn 1926; *Türkiye. Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, trc. Kasım Yargıcı, İstanbul 1971; Kasım Yargıcı – M. Ali Yalman, *Türkiye ve Avrupa*, İstanbul 2002; Hülya Karaca, *Türkiye. İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni*, İstanbul 2003). *Survey of International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, yıllık, 1925-1946; *Civilization on Trial* (London 1948; trc. Ufuk Uyan, *Medeniyet Yargılanıyor*, İstanbul 1980; Kasım Yargıcı – M. Ali Yalman, *Uygurluk Yargılanıyor*, İstanbul 2004); *Greek Historical Thought from Homer to the Age of Heraclius* (London-Toronto 1950); *An Historian's Approach to the Religion* (London 1956; Fransızca'dan trc. İbrahim Canan, *Tarihçi Açısından Din*, İstanbul 1978); *Christianity Among the Religions of the World* (New York 1957; trc. Mehmet Aydın, *Hıristiyanlık ve Dünya Dinleri*, Konya 2000); *Hellenism: The History of a Civilization* (New York 1959); *Change and Habit. The Challenge of our Time* (London 1966); *Acquaintances* (London 1967; trc. Deniz Öktem, *Hatıralar: Tanıdıklarım*, İstanbul 2005); *Some Problems of Greek History* (London-New York-Oxford 1969); *Experiences* (Oxford 1969).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Geyl, *Debates with Historians*, London 1955, s. 91-178; A. Hourani, *A Vision of History: Near Eastern and Other Essays*, Beirut 1961, s. 1-34; K. Winetrou, "Toynbee, Arnold", *Thinkers of the 20th Century* (ed. E. Devine v.dğr.), New Delhi 1987, s. 574-576; "Toynbee, Arnold Joseph", *The Blackwell Dictionary of Historians* (ed. J. Cannon), Oxford 1988, s. 416-417; Kemalettin Parlak, *Arnold J. Toynbee ve Batı Medeniyeti Karşısında Osmanlı İmparatorluğu* (yüksek lisans tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Türkkaya Ataöv*, "History and Prof. Toynbee. A Critique of Western Interpretation", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılı*, IX, Ankara 1968, s. 40-63; R. Clogg, "Politics and the Academy: Arnold Toynbee and the Korae Chair", *MES*, XXI/4 (1985), s. v-ix, 1-117; Kubilay Aysever, "Arnold J. Toynbee'nin Tarih Görüşü", *Felsefe Dünyası*, sy. 6, Ankara 1992, s. 55-66; "Toynbee'nin Gözünde Türkler" (trc. Azmi Özcan), *İzlenim*, sy. 11, İstanbul 1993, s. 60-64.

ENES KABAKCI

TOYRÂNÎ

(ö. 1897)

Osmanlı âlimi, şair ve edip.

1850'de babasının görev sebebiyle bulunduğu Kahire'de doğdu. Adı Hasan Hüsnü, babasının adı Hüseyin Ârif, dedesinin Hasan Sührâb'dır. *Osmanlı Müellifleri*'nde Toyrânî Sührâbzâde Hocaoğlu şeklinde geçer (II, 151). Toyrânî nisbesi, Makedonya'nın güneydoğusundaki Toyran (Doyran) gölü sahilinde Yunanistan sınırına yakın bir yerde bulunan Toyran kasabasının gelir. Ailesinin Türk asıllı olduğu ve atalarının Makedonya'da uzun süre kumandalık yapan Büyük Ali Paşa'ya dayandığı kaydedilir (M. Abdülganî Hasan, s. 83). Muhtemelen Kahire'de öğrenim görmüştür. Kaleme aldığı eserler özellikle Arap edebiyatına ilgi duyup kendini yetiştirdiğini kanıtlamaktadır (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151). Tahsilini tamamladıktan sonra bazı Afrika, Asya ve Rumeli ülkelerini ziyaret etti. Bir kısım kaynaklarda Toyran'da yaşayan amcasının oğlu Ali Bey Atâullah ile yazıştığı zikredilmektedir (M. Abdülganî Hasan, s. 94). Otuz yaşına geldiğinde özellikle şiir ve edebiyat alanında adı duyulmaya başladı. Mısır'daki memuriyetlerinin yanı sıra bazı gazetelerde yazılar yazdı. İstanbul'daki Cem'iyet-i Rusûmiyye üyeliğine tayin edildi (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151). 1880'de İstanbul'a yerleşen Toyrânî 1884'te *el-İnsân* adlı Arapça bir dergi yayımladı; kısa bir zaman sonra dergi günlük gazeteye dönüştü. Yine İstanbul'da *İrtikâ ve Zaman* gibi Türkçe, *el-İtidâl ve es-Selâm* gibi Arapça gazetelerin çıkarılmasında öncülük etti. Uzun süre İstanbul'daki gazetelerde yazıları neşredildi. Daha sonra Kahire'ye gidip yerleşti. *en-Nîl* gazetesi, *eş-Şems*, *ez-Zirâ'a*, *el-Ma'ârif* gibi dergilerin kuruluşunda önyak oldu ve çeşitli yazılar yayımladı. Hayatının son yıllarında tekrar İstanbul'a dönen Toyrânî vefatında Şeyh Hasib Efendi Dergâhı haziresinde defnedildi. Toyrânî şiire, edebî nesre ve gazeteciliğe önem vermiş, bilhassa Arap dünyasında Osmanlı aleyhtarlığına yönelik yazılara reddiyeler kaleme almıştır. Kullandığı edebî dil ve samimi üslup onun Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığının işaretidir. Toyrânî, bir taraftan Batı dünyasını anlamaya çalışırken diğer taraftan İslâm medeniyetinin üstünlüğünü dile getirmiş, dönemindeki ayrılıkçı milliyetçi akımlara karşı din faktörünü öne çıkararak Osmanlı hâkimiyeti altında birlik çağrısında bulunmuştur.

Eserleri. Toyrânî'nin yazdığı eserlerin çoğu küçük risâleler halindedir. Altmış civarında Arapça ve on civarında Türkçe eseri yayımlanmıştır. Bu eserler arasında şunlar zikredilebilir: **1.** *Şemerâtü'l-hayât* (Kahire 1300). Arapça şiirlerini içeren divanıdır. Abdülganî el-Arîsî'nin yaptığı seçmeler *el-Muhtâr min Şemerâti'l-hayât* adıyla neşredilmiştir (Kahire 1325). **2.** *Hülâsa-i Medeniyet-i İslâmiyye* (İstanbul 1304). İslâm medeniyetinin Batı medeniyeti karşısında üstünlüğüne değinilen kırk sekiz sayfalık Türkçe bir risâledir. **3.** *en-Neşrû'z-zührî fi resâ'ili'n-neşri'd-dehri* (İstanbul 1306). Bazı konulara yönelik felsefî ve siyasî yorumlardan ibarettir. **4.** *el-Mebâdi'ü'l-Hüseyniyye fi usûli'l-hikmeti'd-diniyye* (Kahire 1309). Eserde usûlü'd-dîn kitaplarından iktibas edilmiş eli kaide zikredilip yorumları yapılmıştır. **5.** *el-Hakku rûhu'l-fazile* (Kahire, ts.). Risâle halindeki eser felsefeyle ilgilidir. **6.** *Maqâle fi icmâli'l-kelem 'alâ mes'ele'ti'l-hilâfe beyne ehli'l-İslâm* (Kahire 1309). **7.** *Haftü'l-işârât* (Kahire 1310). Arapça harflerdeki nokta vb. işaretlere dair bir risâledir. **8.** *el-Kavlü'l-faşl* (Kahire 1313). Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî hakkında kaleme alınan bir risâledir. Toyrânî'nin bunlardan başka gazete ve dergilerde yayımlanıp, başta Süleymaniye olmak üzere çeşitli kütüphanelerde kayıtlı olan eserleri bulunmaktadır (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151-152; Serkis, II, 1253; Yûsuf Es'ad Dâğır, II, 563-564).

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 151-152; Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-sihâfeti'l-Arabiyye*, Beyrut 1913, II, 224; L. Şeyho, *el-Âdâbü'l-Arabiyye fi'l-karni't-tâsi' 'aşer*, Beyrut 1926, II, 102-103; Serkis, *Mu'cem*, II, 1253; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 303; Zirikli, *el-A'lâm*, II, 201; C. Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-üçatü'l-Arabiyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-hilâl), IV, 251; M. Abdülganî Hasan, *A'lâm mine-ş-şark ve'l-garb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 82-94; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebiyeye*, Beyrut 1983, II, 563-564; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3028; Atanasije Urošević, "Dojran", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, III, 35-36.

MUHAMMED ARUÇI

TÖHMET

(التهمة)

Bir kimse hakkında zanna dayalı olarak hüküm verme, suç isnadında bulunma anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "bir şeyi düşünürken akli başka yere kaymak; kuruntu içine düşmek" anlamlarındaki **vehm** kökünden türeyen ve "zan, şüphe; suç, kabahat; zan altına